

ПСИХОАНАЛІТИЧНИЙ СТИЛЬ І ЙОГО ВІДНОШЕННЯ ДО ЛІТЕРАТУРИ

*Кечур Роман Володимирович¹, Яскевич Ольга Ігорівна²,
Турецька Христина Іванівна³*

¹Кандидат медичних наук, доцент, завідувач кафедри психології та психотерапії Українського католицького університету, м. Львів (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9489-7351>

²Кандидат психологічних наук, доцент, кафедра психології та психотерапії Українського католицького університету, м. Львів (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4671-91203>

³ Кандидат психологічних наук, доцент, кафедра психології та психотерапії Українського католицького університету, м. Львів (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9513-6338>

UDC: 159.937

АНОТАЦІЯ

Дане дослідження продовжує методологічну дискусію між психоаналітично-орієнтованими терапевтами та їх колегами, які схильні розуміти суть терапевтичного процесу і терапевтичного впливу в категоріях кпт-підходу.

В фокус дослідження поставлено питання про зв'язок психоаналізу та літератури або навіть про психоаналіз як літературу, а ключову особливість способу думання психоаналітика пропонується шукати саме в площині естетики. Припускається, що на відміну від терапевтів кпт-підходу, які опираються на раціональне пізнання, психоаналітик схильний переживати терапевтичну реальність в естетичних категоріях, а його спроби вербалізувати своє розуміння пацієнта ґрунтуються на літературній естетичній перспективі. Ймовірно, існує подібність між роботою письменника, коли він намагається втілити задуманий / вигаданий образ на папері, та психоаналітика, який пробує вкласти свою аналітичну інтуїцію про пацієнта в психодинамічну гіпотезу і написати його психологічний портрет.

Відтак, стаття присвячена викладу емпіричного дослідження терапевтичних текстів, зроблених в результаті перегляду неструктурованого первинного інтерв'ю терапевтами з різною мірою терапевтичної освіти, професійного досвіду і схильності до психодинамічного мислення. (З метою виявлення останньої здійснено україномовну адаптацію методики «Порівняльна шкала психотерапевтичного процесу» (CPPS), встановлено її внутрішню узгодженість та діагностичну валідність).

Результати аналізу одночасної незалежної критеріальної експертної оцінки текстів літературознавцями і супервізорами психоаналітичної практики показали, що описам аналітиків літературність властива априорі і тим більшою мірою, чим більш вираженою є їх терапевтична якість. При цьому йдеться не стільки про художність викладу чи літературну майстерність, скільки про естетичний смак, чуття гарних VS кітчевих форм і здатність їх оформлювати в нові гештальти на підставі чуттєвої гармонії. Відтак, обґрунтовано, що саме естетичний смак є підставовою рисою терапевтичного пізнання аналітика. Саме на естетичній здатності аналітика тримається специфічна нецілеспрямованість його терапевтичного впливу, яка створює умови для розвитку справжньої самості за Віннікотом і якнайдалі віддаляє терапевтичний процес від цілеспрямованого терапевтичного навчання. Відтак, висновується, що вихід аналітика з позиції естетичного сприймання ризиковий тим, що терапевтичний процес може звестися до кітчевих практик.

Ключові слова: естетичне пізнання, естетичне чуття, емпатія, терапевтична перцепція, терапевтична позиція, контр перенесення, раціональне пізнання, опір.

Address for correspondence, e-mail: editpsychas@gmail.com
Copyright: © Roman Kechur, Olha Yaskevych, Khrystyna Turezka

This is an Open Access journal, all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

Постановка проблеми та огляд останніх публікацій. Ряд аналітиків вже звертали увагу на естетичний вимір психоаналітичної процедури. Столору (Stolorow, 2013) згадує про специфічну естетичну атмосферу, що виникає в кабінеті психоаналітика. У зв'язку з естетикою також доречно думати про описану Аргеландером (Argelander, 2013) сцену. Боллас (Bollas, 1987), натомість, звертається до поняття естетики первинної турботи, яка виникає між мамою і немовлям, а також в стосунку двох людей на кшталт аналітичного. Сандлер (Sandler, 1973) пропонує вважати естетичність одним з основних критеріїв вдалої інтерпретації, а Мейснер (Meissner, 1991) переконаний, що психоаналітикам властиве трагічне сприймання, зважаючи на їх емпатичну готовність мати справу з болем та амбівалентністю як невід'ємними антропологічними феноменами, супроти яких безсенсовно вдаватись до Оккамівського спрощення сутностей і шукати прагматичних зв'язок. Кендел (Kandel, 2012) вслід за О. Кокошкою співставляє фрейдизм і сецесію віденського *fin de siècle*. За суворим вишколом природознавця Віттельса (Wittels, 1924) «розпізнає» істинну тягу Фрейда до художніх спекуляцій. Гей (Gay, 1998) називає Фрейда майстром німецької прози, а Ломанн (Lomann, 1998) описує літературну стилістику Фрейдівих текстів — багатство і хитросплетення паралелей, вдалі метафори, елементи драматики, нетривіальні сюжетні ходи, - а відтак, ставить питання про зв'язок психоаналізу та літератури, і навіть пропонує міркувати про психоаналіз як літературу. Спробувати дослідити цей зв'язок, користуючись поняттям естетичного, є безпосередньою метою даної роботи. Вважаємо таке дослідження є особливо актуальним в світлі методологічних дискусій між представниками різних психотерапевтичних шкіл.

Рефлексуєючи своє захоплення Шекспіром, Фрейд виснував, що література завдяки своїй близькості до позасвідомого дістається до глибших шарів психіки, ніж може спромогтися раціональний дискурс науки. Натомість, пізніша критика психоаналізу представниками когнітивно-поведінкового дискурсу в психотерапії вбачала в цій раціональності пріоритет. Читаючи Віттельса (Wittels, 1924), бачимо, що Фрейд сам розпачав над “ненауковістю” психоаналізу і не раз висловлював

своє занепокоєння тим, що його історії хвороб читаються радше як новели, а не як наукові описи. Водночас він визнавав їх перевагу перед останніми через те, що новела потрапить влучніше охопити зв'язок між історією страждань та симптомом хвороби.

Ми припускаємо, що існує подібність між роботою письменника, коли він намагається втілити задуманий / вигаданий образ на папері, та психоаналітика, який пробує вкласти свою аналітичну інтуїцію про пацієнта в психодинамічну гіпотезу і написати його психологічний портрет.

Ймовірно, описи аналітичних випадків потребують принципово вищої міри літературності, ніж, скажімо, ті, що їх роблять психотерапевти неспсиходинамічних напрямків. При цьому живлячи вслід за Ломанном (Lohmann, 1998) поняття літературності, ми маємо на увазі передусім естетичне чуття, естетичну літературну перспективу, в меншій мірі художній хист і зовсім виносимо за дужки літературну майстерність, вважаючи її винятково індивідуальною компетенцією автора. Міркуючи так, ми виходимо з того, що саме літературний смак або естетичне чуття відповідає за те, щоб могли виловлювати з поточних (терапевтичних) вражень чуттєві, уявні та вербальні образи і поєднувати їх в добрі гештальти. Ми посилаємося тут на Шайнберга (Szajnberg, 1997), який досліджує естетичну перцепцію через “*fit-feeling*” (анг.), інтуїтивну здатність до складання форм з різномірних образів, які пасують одне одному і тому переживаються в естетичних категоріях гармонії/дисонансу. Як далі складеться з вербалізацією цих чуттєво знайдених форм, наскільки зграбні і влучні доберуться для них слова, залежить від художнього хисту, вміння користуватись художніми засобами, тоді як естетичне чуття — це безпомилний нюх на гарне або ж навпаки кітчеве.

Прикладаючи наведене розуміння естетичного процесу до того, що відбувається в аналітичній ситуації, ми можемо констатувати, що психоаналітик практикує естетику кожного разу, коли йдеться про рапорт, віддзеркалення, вільно плаваючу увагу та контрперенесення, тобто про всі феномени, які вимагають емпатичної інтроспекції як головного методу психоаналізу. Таке розуміння психоаналітичного процесу ви-

пливає з того простого факту, що не маючи ніяких «об'єктивніших» джерел ніж спогади наших пацієнтів і нашої вільнорозподіленої уваги ми мусимо відтворювати внутрішній психічний світ наших пацієнтів без можливості встановити факти їхнього життя, і навіть, свідомо відмовившись від цієї опції.

В іншому нашому дослідженні ми ставимо питання про те, що саме естетичне чуття уможливило конструктивне переживання контрперенесення, вберігаючи аналітика від втрати абстиненції і нейтральності та перетворення терапевтичного процесу в кітч. В даній статті ми зосередимося лише на естетичних особливостях психотерапевтичного тексту, в якому психоаналітик пише про свого пацієнта, і зробимо їх предметом даного дослідження. Для цього мусимо спочатку визначити, який підхід до естетичного існує в актуальних мистецьких і літературних практиках.

Модерне розуміння текстуальності пов'язане з утвердженням нової естетики, що її квінтесенцію блискуче сформулював Аніш Капур: “без участі глядача не може бути історії” (цитата за Getlein, 2016, с.269). Досліджуючи її особливості, Рігль (Riegl, 2004) пише про болісний пошук і практикування нового способу суб'єкт-суб'єктної комунікації в мистецтві, який почався в добу *fin de siecle* (фр.), і, як доводить Кендел (Kandel, 2012), аналізуючи Ріглеву концепцію, був суголосний з утвердженням психоаналізу. А що мистецький твір завжди функціонує як текст, то мистецькі практики розвиваються згідно з новим розумінням текстуальності. На думку Рігля (Riegl, 2004), внутрішню когерентність мистецького твору, відтепер змінює когерентність зовнішня, базована на емпатичній комунікації з глядачем. Замість формальної естетики з'являється естетика діалогу. Мистецтво перестає бути сукупністю ізольованих самоцінних об'єктів на галерейній стіні, а змушує глядача увійти у саму роботу, відчути її як середовище (інсталяція) та наважитись комунікувати з нею (перформанс).

Літературознавці в цьому сенсі говорять про еволюцію літературного тексту в бік неавторитарного або недидактичного, а також з'являється концепція проникливого читача (Mc Laughlin & De Voogd, 2004). На зміну запрограмованому, цілеспрямованому і однозначному сприйняттю приходить сприйняття нашарованос-

тей і багатозначностей, еквівалентне вільноплаваючій увазі і вільноплаваючому реагуванню аналітика. Замість негайного і лінійного меседжу, читач отримує багаторівневий текст і дозвіл на вільну інтерпретацію й вільне відчитування поширених підтекстів з перспективи власного досвіду.

Таким чином, в естетиці ХХ століття з'являється ідея про форму, яка ховає щось між рядками, не пропонує готових фіксованих значень, а радше їх розхитує, спокушає шукати сенси і водночас збиває з пантелику, випробовуючи нашу толерантність до невизначеності. Ренесансний естетичний канон з його ясністю, цілеспрямованістю, лінійністю і катарсисом в фіналі більше неактуальний, він успішно перекочував у сферу кітчу. Карбон (Carbon, 2020) воліє розрізняти об'ємну і плоску естетику (кітч) в категоріях напруги між пошуком новизни та ностальгією, невідомим і звичним, автономією і приналежністю, конфронтацією і заспокоєнням, спокуюсою і доступністю, викликом і перестраховкою.

Ґрунтуючись на викладеному розумінні естетичних параметрів тексту, ми збудували дизайн дослідження.

Методологія дослідження. На першому етапі в дослідженні взяли участь 101 психотерапевт та кандидати в психотерапевти, з них 69 психодинамічного напрямку і 32 когнітивно-поведінкового, віком від 20 до 58 років.

Всі терапевти на момент проведення дослідження мали різну міру психоаналітичної та когнітивно-поведінкової освіти та професійного досвіду. Окрім фактичних даних, нас цікавила їх терапевтична позиція, суб'єктивне відчуття приналежності до традиції психоаналітичного мислення. Для оцінки цієї характеристики ми використали Comparative Psychotherapy Process Scale (CPPS).

У дослідженні використано український переклад CPPS (Порівняльна шкала психотерапевтичного процесу). Шкала складається з 31 твердження, кожне з яких потрібно оцінити за 6-бальною шкалою (абсолютно не притаманно =0, абсолютно притаманно =6). Опитувальник CPPS був створений для виявлення відмінностей у психодинамічному та когнітивно-поведінковому психотерапевтичних підходах. Шкала призначена для оцінки того, наскільки прийоми та техніки, що застосо-

вуге або вважає за доцільне застосовувати конкретний психотерапевт, відповідають емпіричним критеріям психодинамічної та когнітивно-поведінкової психотерапії. Таким чином, шкала може: (а) класифікувати методи психотерапії широко як психодинамічний або когнітивно-поведінковий; (б) порівнювати різні підтипи психодинамічної та когнітивно-поведінкової психотерапії всередині себе. Ми ж на підставі цієї шкали змогли визначити, до якого методу і наскільки сильно досліджуваний схиляється в своєму уявленні про терапевтичну роботу.

Теоретичним підґрунтям для розробки CPPS стали висновки двох оглядів літератури, присвячених специфіці психотерапевтичного процесу (Blagys & Hilsenroth, 2000, 2002). Ці огляди мали на меті виявити суттєві відмінності між методами та прийомами, що використовуються в двох основних психотерапевтичних напрямках: психодинамічно-міжособистісному (сюди включено психодинамічну, психодинамічну міжособистісну та міжособистісну терапії) та когнітивно-поведінковому (включено когнітивні, когнітивно-поведінкові, та поведінкові терапії) методи лікування.

На другому етапі група досліджуваних складала 32 особи психодинамічних терапевтів та кандидатів у психодинамічні терапевти. Досліджувані після заповнення анкети та CPPS переглядали 50-хвилинне інтерв'ю психоаналітика з інтерв'юєнткою, що добровільно зголосилася взяти участь в дослідженні і розповісти про себе у вільній розмові з аналітиком. Розмова провадилася в стилі неструктурованого психоаналітично-орієнтованого первинного інтерв'ю. Далі кожен досліджуваний отримав завдання в довільній формі описати інтерв'юєнтку, орієнтуючись на єдине питання: "Спробуйте словами зобразити людину, яка щойно була перед вами". А що досліджуваний мимоволі братиме на себе роль автора тексту, то інтерв'юєнтка ставатиме його літературною героїнею, персонажем. Звідси ми мали дві можливості для подальшого аналізу текстів: перша передбачала психоаналітичну супервізію, друга — літературну критику. Згідно з нашою гіпотезою, терапевтично-проникливі описи мали б одночасно характеристики авторського тексту (в розумінні Р.Барта) супроти тексту авторитарного (McLaughlin, DeVoogd, 2004). Натомість терапевтично "наївні" тексти містили

б кітчевий образ літературного персонажа і задавали б однозначну схему його тлумачення, позбавляючи місця для рефлексії.

Опрацювання емпіричного матеріалу відбувалося методом експертної оцінки паралельно двома експертами — терапевтом, що має статус супервізора в психоаналітичній психотерапії та літературознавцем, що має академічний статус. Обоє незалежно одне від одного оцінили тексти досліджуваних, кваліфікуючи їх на категорії за шкалою Лікерта відповідно до того, наскільки вони задовольняють задані критерії.

Критерії терапевтичної і літературної оцінки ми задали релевантні і сформульовані відповідними фаховими термінами. У підсумку можна говорити про багатопозиційність та багаторівневість тексту, що позбавляє його дидактичності, лінійної спрямованості на афективну розрядку, а натомість залишає читача серед нашарованих підтекстів і невизначеності в полі ймовірних інтерпретацій, які він міг би сам в собі генерувати або ж не генерувати, оберігаючи тканину першого враження, як це буває з сновидінням.

Терапевтичні критерії опису:

1. Опис припускає існування латентних змістів, які проблематизують маніфестні прояви аналізанти.
2. Опис не вичерпується декларативними характеристиками, а залучає сцену, яка розгорталася в безпосередній взаємодії аналізанти та інтерв'юєра.
3. Опис містить рефлексію власного контрперенесення, яка не тільки підтверджує версію терапевта, але й дискутує з нею, ставить питання.

Літературні критерії опису:

1. Опис персонажа об'ємний і передбачає його принципову амбівалентність, одночасне буття в сферах не тільки "високих" чи конвенційних, але й "низинних" досвідів. (Round character)
2. Опис сконструйовано за принципом зображення персонажа в дії, а не як набір декларативних характеристик ("Show, not tell").
3. Опис персонажа оприявнює рефлексію автора щодо власної заангажованості та автоцензури (емпатичність, а не дидактичність).

Виклад основного матеріалу дослідження.

Першим етапом дослідження було встановлення психометричних характеристик україномовного варіанту ме-

тодики CPPS (Порівняльна шкала психотерапевтичного процесу).

Внутрішня узгодженість. Альфа Кронбаха побічно вказує на ступінь того, наскільки всі пункти дійсно вимірюють однакові властивості. Значення коефіцієнта альфа Кронбаха для шкали «психодинамічний підхід» склало $\alpha = 0,76$ ($\alpha = 0,89$ у оригінальному дослідженні, $\alpha = 0,734$ у іспаномовній адаптації), для шкали «когнітивно-поведінковий підхід» $\alpha = 0,87$ ($\alpha = 0,96$ у оригінальному дослідженні, $\alpha = 0,887$ у іспаномовній адаптації); при цьому значення вище 0,7 вважаються достатніми для констатації внутрішньої узгодженості методики. На підставі отриманих нами даних можна говорити про те, що всі пункти кожної з шкал опитувальника вимірюють одну і ту ж властивість досліджуваного явища.

Діагностична (конкурентна) валідність, відображає здатність тесту диференціювати досліджуваних за досліджуваною ознакою та стосується встановлення відповідності показників тесту реальному стану особливостей досліджуваного у момент обстеження. Для встановлення діагностичної валідності CPPS було застосовано метод дискримінантного аналізу, який дав можливість перевірити правильність проведеного розбиття досліджуваних на дві групи – когнітивно-поведінково орієнтовані терапевти та психодинамічно орієнтовані терапевти із застосуванням методики CPPS. В даному випадку залежною (номінальною) змінною була фактична належність психотерапевта до когнітивно-поведінкового чи психодинамічного напрямку, а незалежною змінною (предиктором) – показники шкал CPPS. Отож, методом дискримінантного аналізу

(Wilks' Lambda = 0,33623; F (2,101)=99,696 p<0,0000) було виявлено, що контрастно вибірку дискримінують як шкала когнітивно-поведінкового так і психодинамічного підходу. При цьому відсоток коректної класифікації для шкали психодинамічного підходу склав 94,2%, а для шкали когнітивно-поведінкового підходу – 97,14%.

Другим етапом дослідження було встановлення зв'язку між естетичними та психодинамічними критеріями якості текстів досліджуваних. Також ми спробували з'ясувати, чи справді досліджувані, які здобули найвищі бали за трьома терапевтичними критеріями тексту первинного інтерв'ю, за тестом також обирають приналежність до психоаналітичної терапевтичної традиції. Кореляційний аналіз проводився за непараметричним критерієм Спірмена.

Результати кореляції показників *естетичних та психодинамічних критеріїв текстів* у Таблиці 1.

З метою виявлення підгруп психодинамічних терапевтів із різними стилями терапевтичної діяльності було використано метод К-середніх, що утворює задану кількість кластерів, котрі розміщені на максимальних відстанях один від одного, шляхом мінімізації відмінностей усередині кластерів та максимізації відмінностей між кластерами. У процедурі кластеризації задіяно показники психодинамічних критеріїв нарративу.

У процесі кластерного аналізу виділено 3 кластери (у першому – 13, у другому – 9 і в третьому – 10 осіб). За результатами оцінки вдалось виділити групу психодинамічних психотерапевтів з найвищими показниками за психодинамічними критеріями нарративу (другий кластер).

Таблиця 1.

Естетичні та психодинамічні критерії текстів

	Існування латентних змістів, г, р	Опис залучає сцену, г, р	Рефлексія контр перенесення, г, р	Сумарний показник психодинамічного нарративу, г, р
Опис персонажа об'ємний	0,628, 0,01	0,623, 0,01	0,385, 0,05	0,722, 0,01
Персонаж зображений в дії	0,572, 0,01	0,528, 0,01		0,581, 0,01
Позиція автора не дидактична	0,637, 0,01	0,498, 0,01		0,536, 0,01
Сумарний показник естетичного нарративу	0,653, 0,01	0,560, 0,01		0,642, 0,01

Також було проаналізовано статистично значимі відмінності між даними кластерів за допомогою дис-

Аналіз результатів та дискусія. Отже, головний результат дослідження полягає в тому, що двоє

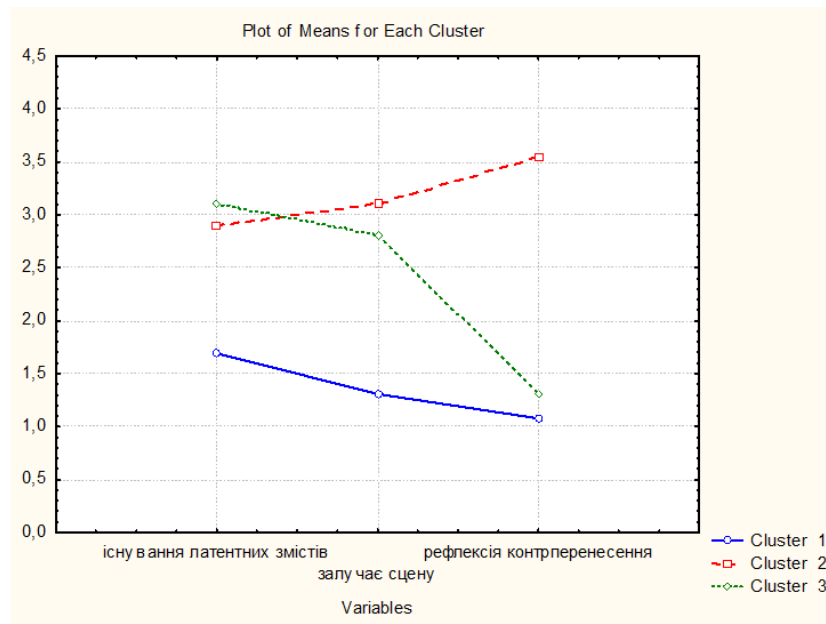

Рис.1. Результати кластерного аналізу за психодинамічними критеріями нарративу

персійного аналізу та використано метод множинних порівнянь Шеффе. Встановлено статистично значущі відмінності між 2 та 3 кластером за шкалою психодинамічного підходу CPPS ($0,038 p < ,05$).

Методом множинних порівнянь встановлено, що психотерапевти, чий психодинамічний нарратив отримав найвищі оцінки також отримали найвищі показники за шкалою психодинамічного підходу за методики CPPS.

експертів незалежно одне від одного відібрали ті самі тексти з точки зору їх терапевтичної (психоаналітичної) та естетичної (літературної) якості, про що свідчать високі показники кореляції естетичних та психодинамічних критеріїв текстів. Таким чином, можемо сформулювати ідею, що вміння психодинамічно описувати людину корелює з естетичним смаком і літературним чуттям. Дослідження повністю підтвердило наші теоретичні міркування про співставність психоаналітичного

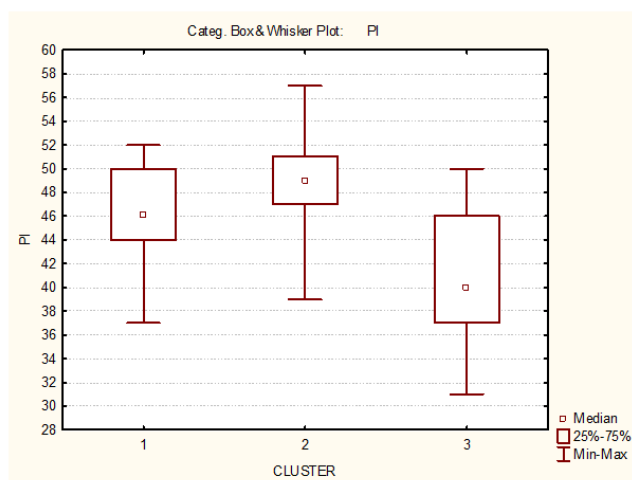

Рис.2. Результати порівняльного аналізу за методикою «Порівняльна шкала психотерапевтичного процесу»

та естетичного дискурсу.

Результати кластерного аналізу показали, що група психотерапевтів, яка отримала найвищі показники за експертною оцінкою текстів супервізором-аналітиком також показує найвищі бали за шкалою психодинамічного підходу (CPPS), що дає нам підставу однозначно стверджувати, що обрані критерії психодинамічної якості тексту — припущення про латентні змісти, опис сценічного виміру розмови та рефлексія власного контрперенесення — є валідними маркерами психоаналітичного мислення.

Перелічені критерії психодинамічної якості тексту очікувано виявилися взаємозалежними, що показали результати кореляційного аналізу. Це означає, що прихована інформація, яка лежить поза фасадною самопрезентацією людини, ставатиме тим доступнішою для пізнання, чим більше аналітик зміщуватиме вектор емпатії на самого себе (інтроспекція), тобто розвертатиме увагу з полювання за думками аналізанта на інтроспекцію власних відчуттів і фантазій, шукаючи його дитяче Я в самому собі. За таких умов відбувається психоаналітична робота, яка є не що інше, як боротьба за виживання в ув'язненні пацієнтової історії і боротьба за право говорити до його первинних об'єктів. Принаймні, так поетично її формулює Боллас. «Щоб зрозуміти пацієнта, треба шукати його в собі», - стверджує він. Це якнайкраще лягає на ідеї Маркуса і Фішера про кризу репрезентативності, неможливість об'єктивного бачення іншої людини, її мрій, скарг, снів, думок, що лягли в основу міркувань Рубін (Rubin, 1996) про стратегію мультирепрезентування як особливість психоаналітичного письма. Контрперенесення спрацьовує як альтернативний позарациональний канал пізнання, а його конструктивне використання означає активну роботу з власними репрезентаціями, а не лише з репрезентаціями пацієнта. Власне, йдеться про їх перекроювання і доштукування, пошук нових форм і гармоній, естетичний процес. Криттенден (Crittenden, 2005) пише, що інсайт, віднайдена гармонія і новонароджений сенс, завжди супроводжується естетичною насолодою. Відтак, психоаналітична робота вийде тим краща, чим легше вдасться збутися цілеспрямованості, раціональності і поринути у вільну гру значень, у простір «так ніби», де інтуїція і уява винаходять нескінченні взаємоперехо-

ди і алюзії, коли словами Маслоу «різнорідні досі елементи раптом впорядковуються в гармонію, яка надає новій цілісності сенсу». Можемо говорити тут про емпатію повернену на себе - інтроспекцію, вільноплаваюче фантазування, а також, про певну міру регресії. Описаний спосіб пізнання відповідає як психодинамічному осягненню пацієнта, так і художньому опрацюванню літературного персонажа. Саме інтуїтивне знання стає підставою для психодинамічної гіпотези і написання психологічного портрету. З літературної точки зору, психоаналітичний опис випадку будується на семантичних і чуттєвих вузлах, які дозволяють читати його альтернативно до викладу тез, через метонімічні зміщення або через внутрішню драматургію. Такому тексту притаманна зовнішня когерентність в термінах Рідля, базована на емпатії.

При цьому важливо зазначити, що серед трьох взаємопов'язаних психодинамічних параметрів тексту, маркером приналежності до аналітичного чи неаналітичного стилю є в першу чергу підхід автора до контрперенесення. Чим більше терапевти тяжіють до кпт-підходу, тим рідше вони користуються власним контрперенесенням як інструментом ($r=-0,361$, $p < 0,05$). Вони можуть вдаватися до опису власних почуттів, які з'явилися під час інтерв'ю, однак в формі констатації, без ідеї, що їх переживання можуть мати пряме відношення до сцени, свідчити про опір або ж якимось стосуватися внутрішньої проблематики інтерв'юєнтки. Її портрет будується строго на озвучених скаргах, які вписуються в контекст очевидного конфлікту або об'єктивних життєвих обставин. Часом скарги раціонально трактуються як терапевтична проблема до вирішення. Терапевтичні ідеї формулюються у формі теоретичних вставок, інтегрованих в контекст інтерв'ю в якості експертної оцінки.

Знову ж таки, потрібно пам'ятати, що серед цієї групи досліджуваних немає кпт-терапевтів, натомість є терапевти психодинамічного напрямку, переважно початкуючі, які, однак, за опитувальником CPPS обрали терапевтичну позицію, властиву для КПТ-підходу. Зрозуміло, що їх тексти не отримали високої оцінки за жодним психодинамічним критерієм, але також за жодним естетичним критерієм (що не виключає точності, об'єктивності, навіть «фотографічності» їх описів). Цілком можемо допустити, також, що застосу-

вавши інші критерії, ми могли б отримати дзеркально протилежні результати на користь кпт підходу. Підтверджено виразний обернений зв'язок між технікою кпт-підходу (терапевт навчає пацієнта певних прийомів подолання симптомів) та узагальненою експертною оцінкою літературознавця ($r = -0,395$, $p < 0,05$). Це означає, що психотерапевти, які мають непсиходинамічне мислення, схильні займати однозначну, узагальнюючу та «педагогічну» позицію, описуючи людину, яка потрапила в поле їх уваги. Дидактичність властива багатьом нединамічним напрямкам терапії, які ґрунтуються на використанні ідеалізованого перенесення в стосунку до терапевта. Саме супроти них Фройд визначив психоаналіз як метод, що працює не «на» перенесенні, а «з» перенесенням. Вказана дидактичність потребує осмислення і інтерпретації кваліфікованих кпт-терапевтів, бо, очевидно, має свої світоглядні і технічні пояснення. Ми ж обмежимося лише припущенням, що психоаналіз активує і апелює до Дефолт-системи мозку, на відміну від операційних еگزекүтивних мозкових систем з якими працює когнітивно-поведінкова терапія. Тут особливо важливо зазначити, що в даному дослідженні ми не порівнювали ефективність психодинамічної і кпт-терапії і не ставили собі такої мети.

Можемо думати про те, що у випадку нединамічних терапевтичних текстів маємо радше справу з етичним (педагогічним) дискурсом як антитезою естетичного в розумінні Броча (Broch, 1955). Якщо він здоміновує сприймання мистецтва, то пошук гарного змінюється пошуком доброго і правильного. Тож поява такої дидактичності в тексті психоаналітика традиційно сприймається як естетичний і терапевтичний опір і захисне зміщення в етичну позицію. В даному випадку можливо йдеться ще і про те, що терапевту, який мислить в нединамічних категоріях, властиво писати психологічний портрет людини розуміючи контр перенесення як побічний артефакт терапевтичного процесу і, як наслідок, намагатися максимально уникати його впливу в своїх професійних судженнях. Можливо, коли йдеться про психотерапевтичне навчання пацієнтів, з ціллю досягнути ціле напрямлених змін (що постулюється в кпт-терапії), така позиція є виправданою. В будь-якому випадку автори цього дослідження, будучи психоаналітиками, не володіють необхідною кваліфікацією

для остаточних тверджень з цього приводу. Зауважимо лише, що ціллю психодинамічної терапії є створення умов для розвитку справжньої самості за Віннікотом, тобто в цій традиції йдеться радше про неціленаправлений вплив.

В цьому місці виникає ще одна, можливо, найцікавіша знахідка. Попри те, що рефлексія контрперенесення є вирішальним маркером якісного аналітичного опису, саме цей параметр перебуває в найбільш неоднозначному зв'язку з експертною оцінкою естетичності тексту. Мовою статистики значення коефіцієнта кореляції між ними тяжіє до нуля в той час, коли зв'язки між показниками по всіх інших параметрах рясніють статистично високими, прямими чи зворотніми значеннями (див табл 1). Рефлексія контрперенесення переважно пов'язана з об'ємним багатозначним описом персонажа. Проте з такими літературними критеріями, як «опис персонажа через дію» чи «недидактична позиція автора» вона може в одних випадках корелювати позитивно, а в інших — прямо протилежно, негативно.

Ми пропонуємо дивитися на це так, що критичною є майстерність обходження з власним контрперенесенням, вміння використовувати його з ціллю наблизитись до людини, поєднуючи з іншими каналами інформації. Якщо подивитись на розподіл терапевтів на кластери в залежності від того, які інструменти терапевтичного пізнання вони найбільше акцентують при написанні терапевтичного випадку, то крім кластеру прихильників кпт-підходу виявимо два кластери аналітиків. Якщо для першого характерні рівноцінно високі показники по всіх трьох терапевтичних параметрах, то для другого явно ведучим параметром є рефлексія контрперенесення. Отже, вони тямлять всі канали доступу до психодинамічного матеріалу, однак найбільше покладаються на емпатичну інтроспекцію. І це не лише їх перевага, але й вразливе місце. Адже йдеться про культивування контрперенесення, а отже регресію, яка заважає терапевту як стежити за співрозмовником в ситуації тут і тепер, так і займати неавторитарну позицію щодо нього. Диктат власних почуттів і фантазій здоміновує процес пізнання і віддаляє терапевта від терапевтичної мети. Замість мрійливості за Біоном та Огденом, чи «дитячій мові ніжності», виникає «пристрасність дорослого» Ференці, а читач попадаючи в емпатичний про-

вал ризикує втратити персонажа з поля зору, улягаючи харизмі автора і його власній суб'єктивній реальності. Так автор перебирає владу над своїм персонажем, «окупає» його, позбавляючи його права голосу — дій, слів, асоціацій.

Можемо пригадати історію Ференці з пацієнкою Елмою Палош. Ця терапія зайшла в глухий кут через масивне неусвідомлене перенесення, але натомість парадоксальним чином призвела врешті до виникнення мутативної техніки і зародження інтерперсонального підходу. Відтак, в естетичному сенсі можемо говорити про опір усвідомленню. Цей момент ми вважаємо за доцільне зробити перспективою наступного дослідження, яке плануємо присвятити різним формам опору до естетичного в психоаналітичній терапії. Однак вже тут можемо припустити, що в ґрунті речі він пов'язаний з нездатністю вберегти емпатичний зв'язок, залишитися згідно з Лаканом в символічному напроти́вагу реальному. Обрив стається через нарцистичний відхід від об'єкта дослідження і перетворення його на об'єкт бажання. Ймовірно, мова йде також про те, що в процесі терапевтичного пізнання комплементарне контрперенесення розростається і здомінує конкордантне, або за Когутом, підтримка селфоб'єктного стосунку переживається психоаналітиком як відмова від власної суб'єктності, тобто психологічно дорівнює смерті.

На останок згадаємо Ялома і його практику вести терапевтичний щоденник спільно з пацієнкою. Можемо думати, що контрдискурсивність могла б слугувати добрим естетичним орієнтиром для психоаналітичної прози.

Висновки. Отже, повертаючись до питання про психоаналіз як літературу, можемо стверджувати, що описам аналітичних випадків літературність властива априорі і тим більшою мірою, чим більш вираженою є їх терапевтична якість. Йдеться не стільки про художність викладу чи літературну майстерність, скільки про естетичний смак, чуття гарних VS кітчевих форм. Саме естетичне чуття уподібнює психоаналітика до письменника як митця і є підставою рисою терапевтичного пізнання. Психоаналітик схильний переживати терапевтичну реальність в естетичних категоріях, досліджуючи пацієнта та стосунок з ним як об'єкт емпатії: він віддається чуттєвому резонансу та вільноблукуючій фантазії,

допускає в поле вільноплаваючої уваги не лише слова і дії співрозмовника, але й фрагменти власного досвіду і побіжно перескладає сенсорні, уявні та вербальні образи на новий лад, позбавляючи їх фіксованих значень і генеруючи нові рухливі смисли. Персонаж, якого аналітик витворює зі слів пацієнта, своїх спостережень і контрперенесення, виходить об'ємним, психологічний портрет вибудовується через драматургію, а міркування викладаються як з позиції стороннього спостерігача, так і від імені безпосередньої дійової особи. Відтак, психодинамічна гіпотеза формулюється як відкритий багаторівневий текст з запрошенням до вільної інтерпретації та співавторства. Естетичність психоаналітичного способу думання має пряме відношення до практики. Саме на естетичній здатності аналітика тримається специфічна нецілеспрямованість його терапевтичного впливу, яка створює умови для розвитку справжньої самості за Віннікотом і якнайдалі віддаляє терапевтичний процес від цілеспрямованого терапевтичного навчання, що, ймовірно, характерно для КПТ-підходу. Відтак, вихід аналітика з позиції естетичного сприймання ризиковий тим, що терапевтичний процес може звестися до практик, коли інтуїтивний пошук гарного підміняється орієнтацією на правильне і добре, а емпатична інтроспекція психоаналітика втрачає вільноплаваючу увагу і дрейфує в етичну і/чи дидактичну позицію.

References:

- Argelander, H. (1982). Textstruktur und Interpretation [Text structure and interpretation]. *Psyche* (Stuttg). 1982 Aug;36(8):700-25. German. PMID: 7122914.
- Argelander, H. (2013). The scenic function of the ego and its role in symptom and character formation. *Int J Psychoanal.* 2013 Apr;94(2):337-54. doi: 10.1111/j.1745-8315.2012.00603.x. PMID: 23560907.
- Blagys, MD, Hilsenroth, MJ. (2002). Distinctive activities of cognitive-behavioral therapy. A review of the comparative psychotherapy process literature. *Clin Psychol Rev.* 2002 Jun;22(5):671-706. doi: 10.1016/s0272-7358(01)00117-9. PMID: 12113201.
- Blagys, M. D., & Hilsenroth, M. J. (2000). Distinctive features of short-term psychodynamic-interpersonal psychotherapy: A review of the comparative psychotherapy process literature. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 7(2), 167–188. <https://doi.org/10.1093/clipsy.7.2.167>
- Bollas, C. (1979). The transformational object. *Int J Psychoanal.* 1979;60

- Bollas, C. (1987). *The shadow of the object: Psychoanalysis of the unthought known*. Columbia University Press.
- Broch, H. (1955) *Dichten und Erkennen. Essays*, Bd. 1, Zurich, Rhein-Verlag
- Carbon, C., (2020, April 29). Was unterscheidet kunst von kitsch? [What is the difference between art and kitsch?] Retrieved May 13, 2021, from <https://www.spektrum.de/frage/aesthetik-was-unterscheidet-kunst-von-kitsch/1651758?fbclid=IwAR2PNkFJVgF9-rlGBCTa3T5Epj8CYv3m3u3xygCAWg-HAmMNGAFa6HOik>
- Donovan, D.M. (1989). The paraconscious. *J Am Acad Psychoanal.* 1989 Summer;17(2):223-51. doi: 10.1521/jaap.1.1989.17.2.223. PMID: 2768022.
- Gay, P. (1995). *Freud: A Life for Our Time*. London: Papermac.
- Getlein, M. and Howard, A., (2016). *Art visionaries*. London: Laurence King Publishing.
- Gonzalez-Liencre C, Shamay-Tsoory SG, Brüne M. (2013) Towards a neuroscience of empathy: ontogeny, phylogeny, brain mechanisms, context and psychopathology. *Neurosci Biobehav Rev.* 2013 Sep;37(8):1537-48. doi: 10.1016/j.neubiorev.2013.05.001. Epub 2013 May 13. PMID: 23680700.
- Hall, C. S. (1954). *A Primer of Freudian Psychology*. New York: A Mentor Book.
- Hilsenroth, M. J., Blagys, M. D., Ackerman, S. J., Bonge, D. R., & Blais, M. A. (2005). Measuring Psychodynamic-Interpersonal and Cognitive-Behavioral Techniques: Development of the Comparative Psychotherapy Process Scale. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 42(3), 340–356. <https://doi.org/10.1037/0033-3204.42.3.340>
- Kandel, E. R. (2012). *The age of insight: The quest to understand the unconscious in art, mind, and brain, from Vienna 1900 to the present*. Random House.
- Lichtenberg, J.D. (1993). The empathic mode of perception: an update. *J Am Acad Psychoanal.* 1993 Winter;21(4):485-500. doi: 10.1521/jaap.1.1993.21.4.485. PMID: 8138454.
- Lohmann, H-M. (1998). *Sigmund Freud*. Rowohlt Taschenbuch Verlag, Reinbek
- Margulies, A. (1993). The empathic imagination: empathy and inscapes. *J Am Acad Psychoanal.* 1993 Winter;21(4):513-24. doi: 10.1521/jaap.1.1993.21.4.513. PMID: 8138456.
- McLaughlin, Maureen & Devoogd, Glenn. (2004). Critical Literacy as Comprehension: Expanding Reader Response. *Journal of Adolescent & Adult Literacy - J ADOLESC ADULT LITERACY*. 48. 52-62. 10.1598/JAAL.48.1.5.
- Meissner, W.W. (1991). *What is effective in psychoanalytic therapy: A move from interpretation to relation*. Northvale, NJ: Jason Aronson
- Riegl, A. (2004). *Historical Grammar of the Visual Arts* New York: Zone Books.
- Rose G.J.(1993). Affect: a biological basis of art. *J Am Acad Psychoanal.* 1993 Winter;21(4):501-12. doi: 10.1521/jaap.1.1993.21.4.501. PMID: 8138455.
- Rubin, J.B. (1996). The analyst's authority. *J Am Acad Psychoanal.* 1996 Fall;24(3):457-83. doi: 10.1521/jaap.1.1996.24.3.457. PMID: 9125705.
- Sandler, J., Dare, C. and Holder, A., (1973). *The Patient and the Analyst: The Basis of the Psychoanalytic Process*. Allen and Unwin.
- Stolorow, R.D., Atwood G.E. (2013) The tragic and the metaphysical in philosophy and psychoanalysis. *Psychoanal Rev.* 2013 Jun;100(3):405-21. doi: 10.1521/prev.2013.100.3.405. PMID: 23638662.
- Szajnborg, N.M. (1997). The aesthetic aspects of psychoanalysis. *J Am Acad Psychoanal.* 1997 Summer;25(2):189-210. doi: 10.1521/jaap.1.1997.25.2.189. PMID: 9395989.
- Thomä, H., & Kächele, H. (1987). *Psychoanalytic practice. I: Principles*. New York: Springer-Verlag
- Wittels, F.(1924). *Sigmund Freud; der Mann, die Lehre, die Schule* [Sigmund Freud, his personality, his teaching, & his school]. Leipzig: Tal.
- Crittenden, E. Brookes. (2005). Meaning as the Validating Principle in Psychodynamic Science. *J Am Acad Psychoanal.* 2005 Summer; 33(2):275-286.

Roman Kechur

PhD, the Department of Psychology and Psychotherapy, Ukrainian Catholic University, Lviv (Ukraine)

Olha Yaskevych

PhD, the Department of Psychology and Psychotherapy, Ukrainian Catholic University, Lviv (Ukraine)

Khrystyna Turezka

PhD, the Department of Psychology and Psychotherapy, Ukrainian Catholic University, Lviv (Ukraine)

PSYCHOANALYTIC MANNER AND ITS RELATION TO THE LITERATURE

ABSTRACT

This research continues the methodological discussion between psychoanalytically-oriented therapists and their colleagues, who understand the point, the process and the influence of psychotherapy through a CBT-oriented lens.

The central point of research is the question of connections between psychoanalysis and literature, or even,

of psychoanalysis itself as a kind of literature. The key features of a psychoanalysts mode of thinking is to be found in the plane of aesthetics.

It is proposed, that, unlike a CB-therapist, who mainly goes by the rational principles of cognition, a psychoanalyst is prone to experience the reality of psychotherapy in terms of literary aesthetics, and their attempts to verbalize their understanding of the patient is based on a literary perspective. There exists certain similarity between a writers work, as he tries to embody an imaginary character onto a page, and an analysts work, as he tries to incorporate his analytic intuition into a psychodynamic hypothesis and create a psychological portrait of the patient.

Thus, the article is focused on the empirical exploration of therapeutic texts, made by therapists based on viewing an unstructured first-session interview, executed by therapists with different levels of psychotherapeutic education, experience and predisposition to psychoanalytic thinking.

(For measuring said predisposition an adaptation of the Comparative Psychotherapy Process Scale(CPPS) has been carried out, its inner coherence and diagnostic validity have been established.

The results of simultaneous independent criterion-based analysis of the produced texts by literary experts and psychoanalytic supervisors have shown, that the literary aesthetic is an a priori feature of the descriptions of psychoanalysts, and the more so, the higher the analysts therapeutic quality. This does not so much concern the artistic value of the descriptions, but the artistic taste: the ability to distinguish kitsch and artistic form, and the ability to integrate them into new gestalts on basis of sensual harmony. Thus, the evidence supports the claim, that artistic taste is a fundamental feature of a psychoanalysts therapeutic cognition. It is particularly the aesthetic ability of the analyst, which allows for the specific non-goal-oriented approach to his therapeutic influence, which gives room to the development of the true Self according to Winnicott, and further separates the therapeutic process from the goal-oriented therapeutic learning. Thus it is concluded, that the analytic process from the position of aesthetics may fall under the risk of devolving into forms of kitsch practices.

Key words: aesthetic cognition, aesthetic sense, empathy, therapeutic perception, therapeutic position, countertransference, rational cognition, resistance.

Кечур Роман Владимирович

Кандидат медицинских наук, доцент, заведующий кафедры психологии и психотерапии Украинского католического университета, г. Львов (Украина)

Яскевич Ольга Игоревна

Кандидат психологических наук, доцент, кафедра психологии и психотерапии Украинского католического университета, г. Львов (Украина)

Турецкая Кристина Ивановна

Кандидат медицинских наук, доцент, кафедра психологии и психотерапии Украинского католического университета, г. Львов (Украина)

ПСИХОАНАЛИТИЧЕСКИЙ СТИЛЬ И ЕГО ОТНОШЕНИЕ К ЛИТЕРАТУРЕ

АННОТАЦИЯ

Данное исследование продолжает методологическую дискуссию между психоаналитически ориентированными терапевтами и их коллегами, которые склонны понимать суть терапевтического процесса и терапевтического воздействия в категориях КПТ-подхода. В фокус исследования поставлен вопрос о связи психоанализа и литературы или даже о психоанализе как литературе, а ключевую особенность образа мыслей психоаналитика предлагается искать именно в плоскости эстетики. Предполагается, что в отличие от терапевтов КПТ-подхода, которые опираются на рациональное познание, психоаналитик склонен переживать терапевтическую реальность в эстетических категориях, а его попытки вербализировать свое понимание пациента основываются на литературной эстетической перспективе. Вероятно, существует сходство между работой писателя, когда он пытается воплотить задуманный / вымышленный образ на бумаге, и психоаналитика, который пытается вложить свою аналитическую интуицию о пациенте в психодинамическую гипотезу и написать его психологический портрет. Следовательно, статья посвящена изложению эмпирического исследования терапевтических текстов, созданных в результате просмотра неструктурированного первичного интервью терапевтами с уровнем терапевтического образования, профессионального опыта и склонности к

психодинамічному мисленню. (С метою виявлення останньої здійснена україномовна адаптація методики «Сравнительная шкала психотерапевтического процесса» (СРПС), установлена ее внутренняя согласованность и диагностическая валидность). Результаты анализа одновременной независимой критериальной экспертной оценки текстов литературоведами и супервизорами психоаналитической практики показали, что описаниям аналитиков литературность свойственна априори и тем в большей степени, чем более выраженной является их терапевтическое качество. При этом, речь идет не столько о художественности изложения или о литературном мастерстве, сколько об эстетическом вкусе, чувстве хороших VS китчевых форм и способности их оформлять в новые гештальты на основании чувственной гармонии. Следовательно, обосновано, что именно эстетический вкус является базовой чертой терапевтического познания аналитика. Именно на эстетической способности аналитика держится специфическая нецеленаправленность его терапевтического воздействия, которая создает условия для развития настоящей самости по Винникоту и дальше отдаляет терапевтический процесс от целенаправленного терапевтического обучения. Поэтому, делается вывод, что выход аналитика с позиции эстетического восприятия рискован тем, что терапевтический процесс может свестись к китчевой практике.

Ключевые слова: Эстетическое познание, эстетическое чутье, эмпатия, терапевтическая перцепция, терапевтическая позиция, контрперенос, рациональное познание, сопротивление.

Kechur, R. & Yaskevych, O. & Turezka, Kh. (2021). *PSYCHOANALYTIC MANNER AND ITS RELATION TO THE LITERATURE. PSYCHOLOGICAL JOURNAL*, 7 (5), 85-96. <https://doi.org/10.31108/1.2021.7.5.8> [in Ukrainian]

Дата отримання статті: 21.03.2021

Дата рекомендації до друку: 11.04.2021

Дата оприлюднення: 31.05.2021

How to cite (як цитувати):